

Ercsei Kálmán–Geambaşu Réka

A „tusványosi táborlakók” ifjúsági státusának és politikai beállítottságának vizsgálata

Ebből a tanulmányból a 2001-es Bálványosi/Tusnádi/„Tusványosi” Nyári Szabadegyetem és Diáktábor résztvevői körében végzett adatfelvétel¹ néhány eredményét ismerhetjük meg, egyes összefüggések vizsgálata, illetve azok értelmezése révén. A szerzők szociológusok, a BBTE munkatársai.

TUSVÁNYOS. Az elnevezés a rendezvény múltjával függ össze: a kilencvenes évek elejétől évente megszervezett nyári szabadegyetem kezdetben Bálványoson zajlott, majd egy idő után Tusnádfürdőre „költözött”, innen a közbeszédben népszerű – humoros, de ugyanakkor a két színhelyen megszervezett rendezvény közötti folytonosságot jelző – „Tusványos” elnevezés.

A rendezvény szervezői által deklarált célkitűzés az aktuális politikai, társadalmi és gazdasági problémák nyilvános megvitatása – politikusok és szakértők bevonásával –, különös, de nem kizárólagos tekintettel az etnikai / nemzeti vonatkozású témákra. Ez utóbbi vonatkozásban kiemelt célként definiálható a román és magyar politikai aktorok közötti párbeszéd lehetőségének megteremtése, a különböző nézőpontok közelítése, valamint adott esetben a konszenzus kialakítása is. A szabadegyetemekre általában jellemző programstruktúra a rendszerint július utolsó hetében megszervezett tusnádi rendezvény esetében egy kétszintű nyilvánosságot jelent: a „nagysátor”, illetve a „kis sátrak” elnevezések a résztvevők számára azt a két típusú fórumot és színhelyet jelentik, ahol bár hasonló témakörökben ugyan, de eltérő jellegű előadásokat hallgathatnak. A nagy- és kisorsátrak által megteremtett nyilvánosság térben és időben is elkülönül: rendszerint délelőtt zajlanak a nagysátor rendezvényei, a fokozatosan térben is központtá vált helyszínen, és délután egymással párhuzamosan több helyen lehet kisebb számú hallgatóság előtt megtartott előadásokat látogatni. Míg a nagysátorban felvetett témák közvetlenül kapcsolódnak a romániai (és romániai magyar) napi politikai toposzokhoz, a kis sátrakban az előadások szélesebb skálán elhelyezkedő témákat fednek le. Másak a két típusú nyilvánosság szereplői, illetve lényegesen eltér a különböző színhelyeken tett kijelentések tétje is. A délelőtti beszélgetések és előadások főszereplői országos szinten ismert politikusok, értelmiségiek, publicisták és közszereplők, akik többnyire az országos sajtó tudósítói jelenlétében tartanak előadást. Az itt elhangzó kijelentések politikai cselekvés-terminusokban is definiálhatók, hiszen mind a romániai, mind a magyarországi politikai viszonyok és alkufolyamatok szerves részét képezik. A délutáni előadók zöme valamely sajátos – gazdasági, politológiai, szociológiai – kérdés szakértője, egyetemi tanárok, kutatók vagy a civil szféra szereplői. Az itt elhangzó bemutatások többnyire kisebb közön-

1. A kutatást a budapesti Teleki László Intézet és az Oktatáskutató Intézet támogatásával Papp Z. Attila és jelen tanulmány szerzői végezték.

ségnek szólnak, főleg az adott szakterületen tanuló hallgatóknak, és csak ritkán kapnak valamely helyi vagy országos sajtóorgánumban visszhangot².

Végül, amint azt a rendezvény elnevezésének utolsó kifejezése – *a diáktábor* – is sugallja, a szervezők igyekeznek a különböző szabadidős tevékenységeknek is teret biztosítani: sportpályák és sportversenyek kialakításával, filmvetítéssel, koncertekkel, illetve sörözők felállításával.

AZ ADATFELVÉTEL

A mérés legfontosabb célja – korábbi szociológiai adatfelvételek híján – olyan tudományos szempontból megbízható adatokat produkálni a Tusnádi Szabadegyetemen résztvevő egyénekéről, amely adatok rálátást adnak többek között a „táborlakók” demográfiai-statisztikai jellemzőire, az általuk birtokolt gazdasági, kulturális tőkevolumenre, véleményeikre, illetve adott (politikai) kérdésekkel szembeni attitűdjeikre. A vizsgálatot egy 300-as mintán végeztük, és az első eredmények – leíró statisztikák, összefüggések, illetve a populáció fontosabb szocio-demográfiai változók szerinti jellemzése – már a felmérést követő évben publikált tanulmányban olvashatók (ld. Ercsei-Kriza-Papp, 2002).

A kutatás módszertani előzményének a Magyarországon az sok éve zajló Sziget-kutatásokat³ lehet tekinteni, hiszen a két alappopuláció számos azonos tulajdonsággal jellemezhető: főleg fiatalokat megcélzó rendezvényekről van szó, de ami ennél is fontosabb, mindkét „népesség” térben és időben fluktuáló, változó. Ez utóbbi tény sajátos mintavételi szempontok figyelembe vételét teszi szükségessé⁴. A Sziget-vizsgálatok módszertanának analógiájára a tábor „idejét” és „terét” zónákra, azaz önálló, jelentéssel bíró szegmensekre, entitásokra osztottuk, és igyekeztünk minden ily módon kialakított egységből azonos számú megkérdezettet véletlenül kiválasztani. Így, a tábor első négy napján zajlott adatfelvétel a résztvevők fluktuációjának megfelelően alkalmazták a kérdőívet *délelőtt* és *délután*⁵, valamint *sátrak* és a *szórakozóhelyek*⁶ környékén (1. és 2. táblázat).

2. Megemlítendő, hogy az adatfelvétel éve, azaz 2001 óta történtek a programstruktúrában változások, – így voltak például neves publicisták vagy politikusok délutáni, szűkebb körű beszélgetések meghívottjai is – mi azonban jelen tanulmányban azt a valóságot igyekszünk megragadni és leírni, amely az adatok elemzéséhez és megértéséhez szükséges tágabb kontextust nyújtják.

3. A budapesti hajógyári szigeten évente megszervezett Sziget Fesztivál résztvevőinek szociológiai vizsgálatát Gábor Kálmán és kutatótársai kezdeményezték.

4. A Sziget-kutatások módszertani szempontjait, azaz konkrétan az adatfelvétel technikáját és eszközeit Kabai Imre dolgozta ki (Kabai Imre szóbeli közlése alapján).

5. A délutáni/délelőtti kérdések a mintában 60/40 arányúak, tekintettel arra a viszonylag elterjedt gyakorlatra, hogy a résztvevők egy része nem lakik kint, hanem csak bizonyos napokra látogat ki, esetleg „ingázik” valamely közeli településről (ez a jelen adatok esetében összesen a megkérdezettek 14,4%-át jelenti). Ezek az egyének viszont sokkal inkább délután tartózkodnak a tábor területén, ami a délutáni kérdésre fektetett nagyobb hangsúlyt is indokolja.

6. A táblázatban a sátrak kategória együttesen vonatkozik a nagy és a kissátrakra. A szórakozóhelyek pedig lényegében a sörözőket, „kocsmákat”, „teraszokat” jelentik.

Napszak	Megkérdezettek aránya
Délelőtt	40,6
Délután	59,4
Összesen	100

1. táblázat. A minta megoszlása az adatfelvétel időpontja szerint (N=300) (%).

Helyszín	Megkérdezettek aránya
Nagy- vagy kissátor	67,3
Szórazóhely	21,0
Egyéb	11,7
Összesen	100

2. táblázat. A minta megoszlása az adatfelvételi helyszíne szerint (N=300) (%).

A Sziget-kutatások módszertanának adaptálása azonban nem volt teljes, hiszen a „kontaktálásnak”⁷ nevezett első mozzanat hiányzott ebből a vizsgálatból, ezért a minta reprezentativitását csak a fenti táblázatok adatai, illetve az alanyok kiválasztásának e kategóriákon belüli véletlenszerűsége támasztják alá.

A 2001-ES SZABADEGYETEM RÉSZTVEVŐI

Amint az Ercsei-Kriza-Papp-tanulmányban is olvasható, a táborba látogatók közel háromnegyede főiskolai vagy egyetemi hallgató, és további 14 százalékuk dolgozik. A megkérdezettek fennmaradt 15 százaléka középiskolai diák, vagy munkanélküli. Továbbá csak jelzésképpen teszünk említést azokról a fontosabb adatokról, amelyek a fent említett írásban már megtalálhatók: a megkérdezettek átlagos életkora 22 év, és többségük erdélyi városokból érkezett. A származási család tagjai által birtokolt kulturális tőkét illetően megjegyzendő, hogy a szülők az esetek közel kétharmadában (62,6 százalék) rendelkeznek felsőfokú iskolai végzettséggel, és az összes – tizenöt – megemléített fogyasztási cikk közül átlagosan több mint 7-el rendelkeznek a megkérdezettek családjában. Végül, fontosnak tartjuk még azt is a fenti tanulmány alapján megemlíteni, hogy az alanyok közel fele (45 százalék), saját bevallása szerint, elsősorban kikapcsolódni érkezett a táborba, de ugyancsak fontos „vonzó tényezőnek” bizonyult a szabadegyetem „szakmai” része, az előadások (20 százalék), valamint az ismerkedési, barátkozási lehetőségek (vö. Ercsei-Kriza-Papp, uo.).

Tanulmányunk két nagyobb tematikus alfejezetből áll. Elsőként a tusványosi szabadegyetem résztvevőinek az ifjúságszociológiai szakirodalomban meghonosodott fogalom szerinti „ifjúsági státusát” vizsgáljuk, majd azt a kérdést igyekszünk körüljárni, hogy a tábor általános megítélés-

7. A „kontaktálás” lényegében ugyanazon az elven alapul, mint maga az adatfelvétel, csupán magában a kérdőívben különbözik – ami a kontaktálás esetén összesen 3–4 szocio-demográfiai kérdésből áll –, illetve abban, hogy a kontaktálás a fesztivál / rendezvény első napján történik, gyors és sokkal nagyobb elemszámú mintán, az alpopuláció fontosabb jellemzőinek megismerése végett. Ez az elő-adatfelvétel más szóval annak lehetőségét biztosítja, hogy a kutató számára alapadatokat nyújtson a populációra nézve, így a későbbi kisebb minta reprezentativitása is nagyobb biztonsággal ellenőrizhető.

sének megfelelően konzervatív politikai beállítottságúak-e a táborlakó fiatalok. Ez utóbbi vonatkozásban külön figyelmet szentelünk a „konzervatívként” definiált értékrendek tartalmának, „a lokálisan releváns olvasat” értelmezésének.

I. A RÉSZTVEVŐK IFJÚSÁGI STÁTUSÁNAK VIZSGÁLATA

A kelet-európai átmenettel, a gazdasági rendszer átstrukturálódásával, a gazdasági versenyhelyzet kialakulásával, a munkanélküliség megjelenésével a fiatalok helyzete veszélyeztetetté válik.

Erre a folyamatra adott válasz a tudás, a képezések megszerzésére való törekvés. E törekvés eredményeként két scenárió körvonalazódik, a szabadidős, illetve a munkanélküliségi scenárió (ld. Gábor 1996a:6-10, 1996b:13-115, 2002:27).

Az egyik vagy másik scenárió „beteljesülése” az oktatás sikerességétől, illetve az oktatásban eltöltött idő hosszától függ, ez pedig visszavezethető Jürgen Zinnecker tézisére, mely szerint az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása osztályspecifikus, azaz eltérően jelentkezik a felső osztályokból származók és az ennél alacsonyabb társadalmi származásúak körében (Zinnecker 1993).

A szabadidős scenárió a magasabb társadalmi státussal rendelkező szülők esetében válik valószínűbbé. Az iskolázás lehetőségével, az iskolában eltöltött idő megnövekedésével meghosszabbodik az ifjúsági életszakasz, kiépül az autonómiával járó ifjúsági státus (Gábor 2000:7).

A munkanélküliségi scenárió szerint létrejön a társadalmi osztályok alatti csoport, mely csak kis eséllyel integrálódhat a társadalomba (Gábor 2002:27).

Kérdésünk az ifjúsági életszakaszban kiépülő státus egyik dimenzióját, a fiatalok cselekvési autonómiáját érinti. Az ifjúsági státus kiépülésével ugyanis bizonyos életesemények (tanulmányok befejezése, munkába állás, házasodás, gyerekvállalás, stb.) időben kitolódnak, míg mások előbb következnek be (szexuális tapasztalatok, önálló szórakozás, utazás, stb.).

Tanulmányunk egyrészt Zinnecker hipotéziséből indul ki, másrészt abból a megállapításból, mely szerint „a táborlakók zöme valószínűsíthetően a romániai magyar értelmiségi réteg, illetve – ha megnézzük anyagi javakkal való ellátottságukat és lakóhelyük típusát – az erdélyi városi magyar középosztály gyerekei” (Ercsei–Krizsa–Papp, 2002:91).

Mindez nem jellemző az erdélyi fiatalok nagy részére. Megvizsgálva az apa iskolai végzettségét kitűnik, hogy míg a tusványosi résztvevők több mint fele esetén az apa felsőfokú végzettséggel rendelkezik, addig az erdélyi fiatalok között ez az arány csak 15 százalék.

Írásunk jelen fejezetében arra próbálunk választ adni, hogy mi jellemző a tusványosi fiatalok státusára, illetve arra, hogy a középosztályból való származás esetünkben együtt jár-e egy – akár tervek, de akár tények szerinti – meghosszabbodott ifjúsági életszakasszal, az ezzel járó ifjúsági státus növekvő autonómiájával.

Mivel a feltett kérdésre egy összehasonlító vizsgálat, és pedig a tusványosi fiatalok, illetve az erdélyi fiatalok összehasonlítása⁸ során próbálunk választ adni, felvetődik, hogy mennyiben beszélhetünk ifjúsági korszakváltásról az erdélyi magyar fiatalok társadalmán belül, eltér-e, illetve mennyiben tér el a két minta egymástól az ifjúsági státus, pontosabban az ifjúsági autonómia jegyeit tekintve.

8. Az elemzésben a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet által készített Mozaik 2001 felmérés Belső-Erdély és Székelyföld magyar fiataljaira vonatkozó adatait használjuk.

A vizsgálat két lépésben történik. Az első lépésben a két teljes minta összehasonlítására kerül sor, majd a második lépésben a két minta egy-egy szegmense, a felsőfokú képzésben résztvevők között végzünk összehasonlítást⁹.

Vizsgálatunkba különböző ifjúsági életeseményeket vontunk be, amelyeket két csoportra osztottunk. Az első csoport a *privát szférában elért autonómiára*, a másik az *egzisztenciális autonómia* megteremtésére, elérésére vonatkozik. Az első a fiataloknak a szabadidő eltöltésében, fogyasztásában, a magánéletben való önállósági fokára, a második pedig a munkába állás, saját családalapítás időpontjára utal (vö. Kiss 2000; Ercsei 2002). A két életesemény-csoport megragadása a két felmérésben különböző. Míg a tusnádi felmérés nem tesz különbséget megtörtént és tervezett biográfiai események között, addig a Mozaik 2001 felmérésben a tény- és véleménykérdések elkülönülnek egymástól. Lévén, hogy a különválasztás a tusnádi felmérésben nem történt meg, jelen elemzésben a két kérdéstípus összekapcsolása mellett döntöttünk.

1.1. Az életútmozzanatok két minta közötti összehasonlítása.

A tusnádi fiatalok esetén a privátszféra-autonómia életeseményei közül egyetlenegy szerepel „előretolt helyőrségként”, éspedig a fiatalok önálló, szülők nélküli „kiruccanása”, a bulizás, szórakozás. A többi életesemény szerint a fiatalok privátszféra-autonómiája 17–18 éves korban látszik kiépülni/kiteljesedni, tehát valamivel a „felnőtté válást” megelőzően.

Az erdélyi fiatalokra általában ugyanez érvényes, eltekintve attól, hogy az önállósodás valamivel később történik, mint a tusványosi fiatalok esetén, azaz 16 éves korban.

Életesemények	Tusványos fiatalok		Erdélyi fiatalok	
	Életkorok átlaga	N	Életkorok átlaga	N
Akkor jönni-menni, amikor akarok	17,45	295	16,90	1766
Első alkalommal nagyon szerelemes lenni	17,37	287	17,23	1732
Első alkalommal szexuális tapasztalatot szerezni	17,42	282	17,84	1305
Első alkalommal komoly barátot/barátnőt szerezni	18,53	286	18,01	1779
Első alkalommal önállóan szórakozni menni	15,09	298	16,20	1834
Első alkalommal jól berúgni	17,56	216	17,90	870

3. táblázat. A fiatalok privátszféra-autonómiája.

Az egzisztenciális autonómia életeseményei a 22–23 éves korra tehetőek. Ebben a korban történik meg a tanulmányok befejezése, a szakképesítés megszerzése, ezzel együtt a szülöktől való elköltözés, nem sokra rá pedig a munkavállalás. Az önmagukról való anyagi gondoskodás már közel 24 évesen történik. A komolyabb párkapcsolat, házasság családalapítás pedig 24–25 éves kor után, 29 éves korig következik be.

Az erdélyi mintában – noha a családtól való elköltözés hozzávetőleg ugyanazon életkorban történik, mint a tusványosi fiatalok esetén – ezt a mozzanatot megelőzi egy sor másik jelentős

9. A tusványosi fiatalok 70,7 százaléka, az erdélyi fiatalok 11,7 százaléka tanul főiskolán, egyetemen vagy más felsőoktatási intézményben.

mozzanat, így az iskolából való kikerülés, illetve a első szakmai végzettség megszerzése, a teljes állásban való munkavállalás, illetve az önmagukról való anyagi gondoskodás ténye.

A családból való kikerüléshez ugyanekkor közel áll a saját család alapítása irányába mutató mozzanat, a stabil partnerkapcsolat, ami szintén 23–24 éves korban történik, és amit 24–26 éves korban házasság, majd gyerekvállalás követ.

Életesemények	Tusnádi fiatalok		Erdélyi fiatalok	
	Életkorok átlaga	N	Életkorok átlaga	N
Elköltözni a szülői házból, szülőktől függetlenül élni	22,89	291	23,34	1595
Kikerülni az iskolából	23,53	293	19,69	1809
Első szakmai végzettséget megszerezni	22,48	299	20,19	1645
Első alkalommal teljes állásban dolgozni	23,69	290	21,27	1745
Annyi pénzt keresni, hogy önállóan gondoskodhassak magamról	23,85	293	20,24	1857
Állandó partnerrel együttélni	24,71	269	23,56	1540
Megházasodni	27,23	267	24,98	1658
Apa/anya lenni	28,08	284	25,92	1682

4. táblázat. A fiatalok egzisztenciális autonómiája.

Az összminták összehasonlítása alapján elmondható, hogy a privátszféra-autonómia kialakulása szempontjából, egyetlen életeseménytől eltekintve, aligha vehetők észre jelentős különbségek, az egzisztenciális autonómia tekintetében azonban számottevő eltérések lelhetők fel. A tusványosi fiatalok esetén korábbi a függetlenedés és önállósodás, azaz az egzisztenciális autonómia korábbi kialakulása állapítható meg a tusványosi fiatalok körében az erdélyi fiatalokhoz képest.

1.2. Az életútmozzanatok két szegmens közötti összehasonlítása.

A privátszféra-autonómiát tekintve, a két szegmens között nem vehetők észre jelentősebb különbségek, az életesemények mindkettőben nagyon kis különbségekkel azonos életkorban következnek be.

A legtöbb, egy-egy kivétellel az összes mozzanat esetén szignifikáns különbségek akkor sem figyelhetők meg, ha a tusványosi, illetve az erdélyi szegmenseket a többi kategóriát tartalmazó mintákhoz viszonyítjuk¹⁰.

10. A tusványosi fiatalok esetén az „Akkor jönni-menni, mikor akarok” (sz1=0,07), az erdélyi minta esetén a „Első alkalommal szexuális tapasztalatot szerezni” (sz2=0,02).életeseményeknél található szignifikáns összefüggések.

Életesemények	Felsőoktatásban tanuló tusványosi fiatalok		Felsőoktatásban tanuló erdélyi fiatalok	
	Életkorok átlaga	N	Életkorok átlaga	N
Akkor jönni-menni, amikor akarok	17,50	209	16,99	209
Első alkalommal nagyon szerelemes lenni	17,22	202	16,85	195
Első alkalommal szexuális tapasztalatot szerezni	17,56	199	17,49	157
Első alkalommal komoly barátot / barátnőt szerezni	18,41	203	17,94	199
Első alkalommal önállóan szórakozni menni	14,95	211	16,04	210
Első alkalommal jól berúgni	17,34	150	17,98	115

5. táblázat. A felsőoktatásban tanuló fiatalok privátszféra-autonómiája.

Az egzisztenciális autonómia esetében viszont számos különbség észlelhető. A tusványosi szegmens egzisztenciális autonómiája 22–23 évesen bontakozik ki. Az életesemények közül azonban előtérbe lép a szülőktől való önállósodás, amit a szakmai végzettség követ. Ez után, az iskolából való kikerülés a 24 éves korig húzódik el, amely egyúttal magukról való önálló gondoskodást is jelenti (amit ez esetben nem előz meg a teljes állásban való munkavállalás). Továbbá két életesemény időben közelebb kerül egymáshoz. A teljes állásos munkavállalás, illetve a stabil partnerkapcsolat, a partnerrel való együttélés hozzávetőleg egyszerre, 24–25 éves korban következnek be. Így, az utóbbi életesemény valamelyest távolabb kerül a házasságkötés és a gyerekvállalás mozzanatától.

Ezzel szemben az erdélyi fiatalok felsőoktatásban résztvevő szegmense már az első szakmai képzettség megszerzése után anyagi szempontból önállóan gondoskodik magáról, csak ezt követően hagyja el a származási családot, mintegy 23–24 évesen, csak ez után fejezi be tanulmányait. Ez az időpont pedig egybeesik a teljes állásban való munkavállalással.

A tusványosi mintához képest szintén 24–25 éves korban jellemző a családalapítás irányába mutató első mozzanat, az állandó partnerrel való együttélés. Ezt a házasság eseménye két évvel később, 26–27 évesen követi, ezután pedig 27–28 éves korban kerül sor gyerekvállalásra.

Életesemények	Felsőoktatásban tanuló tusványosi fiatalok		Felsőoktatásban tanuló erdélyi fiatalok	
	Életkorok átlaga	N	Életkorok átlaga	N
Elköltözni a szülői házból, szülőktől függetlenül élni	1: 22,64	210	3:23,39	196
Kikerülni az iskolából	3:23,90	207	4:23,80	201
Első szakmai végzettséget megszerezni	2:22,83	212	1:22,29	208
Először teljes állásban dolgozni	6:24,28	204	5:23,97	206
Annyi pénzt keresni, hogy önállóan gondoskodhassak magamról	4:24,01	208	2:22,65	217
Állandó partnerrel együttélni	5:24,25	190	6:24,36	177
Megházasodni	7:27,05	187	7:26,28	178
Első alkalommal apa/anya lenni	8:27,87	195	8:27,23	189

6. táblázat. A felsőoktatásban tanuló fiatalok egzisztenciális autonómiája.

A vizsgált társadalmi részek esetén – a vizsgálatba bevont életesemények szerint – a privátszféra-autonómia 15–16 év, illetve 18 év közötti, tehát már jóval a családból való elköltözés előtti kiépülése figyelhető meg. (Ugyanekkor viszont az életesemények bekövetkeztének ideje invariáns.) Az egzisztenciális autonómiát tekintve több szempontból is eltérések mutatkoznak a szegmensek között. Az eltérések mellett közös (idő) pontként jelenik meg az ifjúsági életszakaszt lezáró mozzanat, éspedig a gyerekvállalás 27–28 éves korban.

Abból adódóan, hogy az autonómia nagymértékben összefügg a szülőktől való függetlenedéssel, illetve a családalapítás-mozzanat jellegéből kifolyólag, a többi életesemény időpontját e két időponthoz fogjuk viszonyítani.

A származási családból való kikerülés változó időpontjánál fogva tehát, a tusványosi fiatalok egzisztenciális autonómiája korábban, az erdélyi fiatalok autonómiája pedig később bontakozik ki.

A tusványosi fiatalok és erdélyi fiatalok, noha azonos életkorban költöznek el a szülői házból, az előbbieket 5-6 évre rákövetkezően alapítanak saját családot. Ez az időszak az erdélyi fiatalok körében lényegesen rövidebb, hozzávetőleg 3 év.

Ez a különbség megmarad, sőt felerősödik a felsőoktatási szegmensek között. Noha a szakmai képzettség a felsőoktatásban tanuló erdélyi fiatalok esetén kitolódik a teljes erdélyi mintához képest, ez a tendencia a tusványosi szegmens esetén még erőteljesebben mutatkozik (mind a tusnádi fiatalokhoz, mind pedig az erdélyi szegmenshez viszonyítva)¹¹.

Összegezve, a tusványosi, illetve az erdélyi fiatalok privátszféra-önállósodása között nincs eltérés, amennyiben viszont a származási család és a saját család közötti időszakot az ifjúsági

11. Ha az egyes mintákon belül vizsgáljuk az egzisztenciális autonómiát, a felsőoktatásban tanulók, illetve a többi csoport életkorátlagai között szignifikáns különbségek mutatkoznak a mozzanatok nagy része esetén (A tusnádi fiatalok esetében három az állandó partnerrel való együttélés ($sz_1=0,859$), a házasságkötés ($sz_2=0,08$), illetve a gyerekvállalás ($sz_3=0,08$) eseménye, az erdélyi mintát tekintve csak a szülői házból való elköltözést idejét tekintve nincs szignifikáns különbség ($sz_4=0,938$).

életszakasz részeként fogjuk fel, akkor a tusványosi fiatalok korábban kialakuló, hosszabb ideig tartó autonómiával rendelkeznek, mint az erdélyi fiatalok általában. Ez a tendencia jelentkezik felsőoktatási szegmensek esetén is.

A tusványosi fiatalok családi hátterével együtt jár egy olyan, korán kialakuló, hosszabb ideig tartó egzisztenciális autonómia, amely nem jellemző általánosan az erdélyi magyar fiatalok társadalmára, sőt, mi több, az erdélyi magyar felsőoktatásban tanuló fiatalok társadalmára sem.

2. POLITIKAI ÉRTÉKRENDSZEREK ÉS BEÁLLÍTOTTSÁGOK TUSVÁNYOSON

A meghívott előadók, a távolmaradt (és távolmaradó személyiségek), de lényegében a megkérdozettek által kialakított pártpreferenciák¹² alapján is könnyen belátható, miért feltételeztük azt, hogy a résztvevők politikai értékkelkötelezettsége és beállítottsága konzervatív.

A politikai értékopciók és beállítottságok definiálása nem egyértelmű, illetve több alternatív elméleti modellre alapozhat.

Almond és Powell politikai kultúra-definíciója szerint e fogalom lényegében az egyén politikai szférához való kapcsolódásának több dimenzióját is magába foglalja: a különböző értékek iránti elköteleződést (vagyis az *értékrendszert*), a politikai *beállítottságot*, a közéleti eseményekre és tényekre vonatkozó *ismereteket*, illetve a politikai *cselekvések* adott szintjeit és típusait. Más megvilágításban tehát, a politikai kultúrának nemcsak racionális – az egyén haszon-maximalizálási kalkulációin alapuló – összetevőivel, hanem emocionális, érzelmi természetű alkotóelemeivel is számolni kell (Almond-Powell, 1999). Jelen tanulmány a politikai kultúra vázolt aspektusai közül csupán az értékopciók, vélemények és attitűdök terén megragadható sajátosságokat igyekszik leírni és megérteni, anélkül, hogy további összefüggéseket keresne egyrészt a politikai beállítottság, másrészt pedig az aktivitás, illetve ismeretek természete között.

A 2001-es tusnádi tábor rekrutációs hátterének – politikai érték-alapú – vizsgálata révén elsődlegesen arra a kérdésre keressük a választ, hogy a szabadegyetemen felvetett problémák, de különösen az ezekre adott válaszok, illetve az ezeket megfogalmazó politikai személyiségek által képviselt politikai ideológiának sikerül-e az itt részt vevő fiatalokat oly módon megszólítani, hogy ezek a maguk véleményalkotása során ezeket az eszméket reprodukálják. Természetesen nem feltételezzük azt, hogy ez a politikai szocializációs folyamat kizárólag a szabadegyetem idejére korlátozódna, mi több, hipotézisünk szerint maga a rendezvény azon fiatalok számára tűnik vonzóknak, akik értékrendje a tábor által képviselthez közelít vagy azzal azonos¹³.

12. A magyarországi politikai pártok iránti rokonszenvet firtató kérdésre adott válaszok a következők voltak: a valamely politikai alakulatot megnevezett válaszadók 77 százaléka a Fideszt, 12 százaléka a MIÉP-et és 6 százaléka a Magyar Demokrata Fórumot nevezte meg (vö. Ercsei-Kriza-Papp, 2002).

13. Nyilván, egyszerűsítés azt állítani, hogy egyetlen homogén, koherens és egységes eszmerendszerként definiálható azoknak az üzeneteknek, eszméknek és értékeknek az összessége, amelyek a tábor adott időpontjaiban és helyszíneiben elhangzanak, mégis, a legfontosabb közéleti személyiségek, illetve a magukat rendszeresen képviseltető politikai alakulatok okán a tusnádi nyári szabadegyetem meghatározó ideológiájának a konzervatív eszmerendszer tartjuk. A definíciók és lehetséges osztályozások sokfélesége indokolja azt, hogy szükségesnek tartjuk jelzészerűen definiálni a különböző politikai ideológiákat. Annak ellenére, hogy a köztudat leggyakrabban a politikai értékrendszer jobb-, illetve baloldali felosztását használja, célszerűbbnek tekintjük liberalizmus-konzervativizmus-szocializmus háromszögmodell alkalmazását. Nagyon röviden tehát, a liberalizmus központi fogalma az egyéni szabadság, melynek biztosítása a minimális állam feladata, amely egyszersmind a piac esetleges negatív hatásait

Alap-kérdésfeltevésünknek két lényeges vonatkozási pontját emelnénk ki. Egyrészt, egy némi-
leg pragmatikus megközelítésben, vizsgálatunkat többek között az a viszonylag egyszerű kíván-
csiség is motiválta, hogy a résztvevők, a befogadók, a „célközönség” szempontjából lényegében
szabadegyetemről van-e elsősorban szó, vagy diáktáborról. Más szóval, a nagy sátorban tett poli-
tikai kijelentések mindenekelőtt a sajtó által közvetített széles nyilvánosságnak szólnak-e, vagy a
fizikailag is jelenlevő hallgatóknak. E kérdésfeltevés jogosságát – mellékesen – az is alátámasztja,
hogy intuitíve kialakított elképzeléseinket az adatok egy része is visszaigazolja: a megkérdezett-
eknek több mint kétszerese nyilatkozott úgy, hogy inkább kikapcsolódást keres a táborban. Rá-
adásul – jóllehet nem gondoljuk azt, hogy a szórakozás kizárná az előadások iránti érdeklődést
– a válaszadók 45, illetve 50 százaléka mondta azt, hogy a bulik, illetve koncertek nagyon fonto-
sak számukra. Másrészt, az általunk keresett válaszok interpretálhatóságát bonyolítja az, hogy
a kolozsvári egyetemi hallgatók körében készült adatfelvételek eredményei arról tanúskodnak,
a fiatalok politikai értékrendszere és beállítottsága nem alkot koherens, összefüggő modelleket,
olyanokat, amelyek a rendelkezésünkre álló terminológiával értelmezni tudnánk¹⁴. A „hibrid
politikai kultúra” fogalma pontosan erre a „nem kikristályosodott”, adott esetben egymásnak
ellentmondó értékeket is ötvöző világnézetet írja le (Péter, 2002). Ennek ellenére, ha a korábbi,
kolozsvári egyetemi hallgatókra vonatkozó mérések eredményeihez viszonyítva „koherensebb”,
következtesebb politikai beállítottságot mutatnának adataink, az mindenképpen arra engedne
következtetni, hogy a politikai véleményformálásában tudatosabb, illetve a Tuszánadon megerősít-
ett érték-elkötelezettségek iránt fogékonyabb fiatalok vesznek részt a rendezvényen.

Tanulmányunk alaphipotézisét és kiindulópontját e tekintetben, mindazonáltal, két megjegy-
zéssel szeretnénk kiegészíteni, és így egyben árnyalni is. Az egyik elméleti természetű, és az
értékek, attitűdök vizsgálatára vonatkozó szempontot nyújt, a második pedig empirikusabb
jellegű, és egy konkrét adatfelvétel eredményeivel függ össze. Az értékrendszerek és beállítottsá-
gok elemzését a következő két elv felülbírálatára építjük. Az anyagi javak társadalmi elosztására
vonatkozó vélemények vizsgálatában kialakult iskola tagjai gyakran éltek azzal az előfeltevessel
elemzései során, hogy minden egyén rendelkezik egy sor olyan beazonosítható, jól körülhatárol-
ható, irreducibilis, azaz más természetű véleményre vissza nem vezethető értékkel és alapelvvel,
amelyeket társadalmi és kulturális körülményektől függetlenül mind cselekvéseikben, mind pe-
dig diskurzív gyakorlataik során alkalmazni tudnak. Ehhez hasonlóan, meg nem kérdőjelezett
igazságként indultak ki a kutatók abból is, hogy mindezek a vélekedések és érték-opciók tudato-
sak, azaz racionális döntések eredményei (Sabbagh–Cohen–Levy, 2003:323–324). Másodsor-
ban, elemzésünk során a politikai kultúra-fogalom definíciójába beépítjük Jon Fox kolozsvári
egyetemi hallgatókra vonatkozó tanulmányának azt a szempontját is, mely szerint az egyének
(ez esetben fiatalok, diákok) által kialakított nézetek és vélemények lényegében nem egyebek,
mint a politikai tartalmakra, üzenetekre való reakciók (Fox, 2004:363–366). Természetesen
nem szűkítjük megközelítésünket erre az aspektusra (mint ahogyan egyébként Fox sem teszi),

hivatott korrigálni. A konzervatív ideológia ezzel szemben nagyobb szerepet szán a korporatista államnak, amely
a rend fenntartását, a hagyományok és hit megőrzését biztosítja. Végül, a szocialista eszmerendszer az egyenlő gaz-
dasági elosztás megvalósításának érdekében szintén az államra hivatkozik, de az előzőnél nagyobb szerepet szánva
a központi újraelosztásnak (Ball-Dagger, 2000).

14. A tusnádi minta 70 százalékát alkotják egyetemi vagy főiskolai hallgatók. E magas arányra, illetve a megkér-
dezettek életkorára való tekintettel a tanulmány során összehasonlításképpen mind a Civil Kurázsí, mind pedig a
Mozaik 2001 adatait használjuk.

mégis úgy gondoljuk, lényeges többletet nyújt elemzésünknek ez a perspektíva, hiszen maga a tusnádi szabadegyetem a politikai elit és annak hallgatósága közötti interakció, az üzenetek de-kódolásának és befogadásának vagy elutasításának helye.

2.1. Politikai értékopciók a szabadegyetem résztvevői körében.

Aliberális, konzervatív és szocialista politikai beállítottságokat két dimenzióban operacionalizáltuk: értékek és kijelentések formájában¹⁵. A felsorolt és rangsorolásra felkínált értékek között szerepelnek olyanok is, amelyek a standard politikai érték-vizsgálatokból hiányoznak, de amelyek a nemzeti kisebbségi diskurzusban fontos szerepet töltenek be (például: kisebbségi jogok, többnyelvűség). S amint azt többek között Jon Fox előzőekben említett tanulmányából is kiderül, ezen itemek bevezetése megalapozott volt, hiszen a magyar fiatalok politikumról alkotott képe erőteljes nemzeti meghatározottság alatt áll, s ez az átetnicizáltság, a nemzetileg polárisan felállított világkép szinte egyáltalán nem tapasztalható a román nemzetiségű fiatalok körében. Hozzátehetjük, a kisebbségi etnikai terminusokban megfogalmazott értékek a Tusványoson elhangzott I (és folyamatosan elhangzó) előadások központi toposzait is képezik.

Az alábbi táblázatok a kérdőívben feltüntetett politikai értékek rangsorolását és a kijelentésekre adott válaszokat tartalmazzák. Mindkét fenti táblázatban fontossági sorrendbe állítottuk a kérdések itemjeit.

Értékek	Átlagérték	Modális érték
Szabadság	3,32	1
Szólásszabadság	5,33	3
Szociális biztonság	5,54	2
Tolerancia	5,56	3
Kisebbségi jogok	5,70	4
Egyenlőség	5,80	2
Többpártrendszer	6,67	12
Többnyelvűség	6,97	5
Rend	7,33	11
Konszenzusos konfliktusmegoldás	8,10	11
Gyülekezési szabadság	8,37	10
Erős vezetés	8,84	12

7. táblázat. A politikai értékek rangsorban elfoglalt átlagos helye és a leggyakrabban előforduló hely (N=300).

15. Eredeti szándékunk szerint is, a későbbi összehasonlítást megkönnyítendő, a kérdésekben használt itemek azonosak voltak a Civil Kurázszi c. mérésekben feltettekkel. A válaszadókat arra kértük, rangsorolják fontosság szerint a tizenkét értéket, a legfontosabbal kezdve, illetve fejezzék ki egyetértésük vagy elutasításuk mértékét a kijelentések esetében. Ez utóbbi kérdést négyfokú Likert-skála formájában fogalmaztuk meg.

	Egyáltalán nem ért egyet	Részben nem ért egyet	Részben egyetért	Teljesen egyetért
A társadalomban a rendnek és az egyetértésnek kell uralkodnia.	5,0	7,0	23	65
Az a jó társadalom, amelyben az emberek érdemeik szerint részesülnek a vagyonban és megbecsülésben.	4,4	5,4	32,2	58,1
Az államnak kötelessége mindenkinek biztosítani az ingyenes egészségügyi ellátást.	4,7	7,4	35,8	52,2
Az állam minél kevesebb szerepet játszik a gazdaságban, annál jobb.	15,5	19,1	37,9	27,4
A társadalomban az egyének közötti különbségek jogosak, ezért egyesek jogosultak a vezetésre.	25,2	18,1	32,2	24,5
Az a jó társadalom, amelyben az emberek egyenlők a vagyon és a megbecsülés tekintetében.	46,2	23,8	19,0	11,0

8. táblázat. A politikai kijelentésekkel való egyetértés mértéke (%) (N=300).

2.2. A tusványosi táborlakók politikai beállítottsága.

Tanulmányunk egyik kitüntetett célja arra válaszolni, beszélhetünk-e a kolozsvári „átlag”-hallgatónál „kikristályosodottabb” politikai beállítottságról, és amennyiben igen, ez valóban hangsúlyosabban konzervatív-e? Emlékeztetőül, empirikus tapasztalataink szerint a diákok által fontosnak ítélt értékekkel, illetve az egyetértésüket kiváltó kijelentésekkel készített faktorelemzés rámutat, gyakran egymásnak ellentmondó itemek, entitások kerülnek közös faktorba, más szóval, a fiatalok oly módon építik fel saját politikai és világnézeteiket, illetve oly módon asszociálnak értékeket és elveket, hogy ezek mintegy átlépik a hagyományos politikai ideológiák határvoalait. Mindez azonban értelmet nyer annak az elméletnek a tükrében, miszerint a különböző elvek és meggyőződések fontosnak ítéltése és másokkal szembeni hangsúlyozása szituacionális jellegű, és számos olyan társadalmi-gazdasági körülménynek a függvénye, amelyek a válaszadók számára az egyébként elvont eszmék konkrét alkalmazhatóságát jelentik.

Az értékek, illetve kijelentések adataiból kialakított faktorok az alábbi táblázatban láthatók:

Faktorok	A faktorokat meghatározó itemek	Faktorsúlyok
I. faktor Hierarchikus	Rend	0,583
	Erős vezetés	0,596
	Többpártrendszer	-0,584
II. faktor Individualista-egalitarianista	Szabadság	0,453
	Egyenlőség	0,535

9. táblázat. A politikai értékek alapján kialakított faktorok (N=300)¹⁶.

16. KMO=0,621; Varimax-rotálás. A faktorok az eredeti változók információtartalmából 32,1%-ot őriztek meg.

Faktorok	A faktorokat meghatározó itemek	Faktorsúlyok
I. faktor Egalitarianista-hierarchikus	A társadalomban a rendnek és egyetértésnek kell uralkodnia.	0,769
	Az államnak kötelessége mindenkinek biztosítani az ingyenes egészségügyi ellátást.	0,750
	Az jó társadalom, amelyben az emberek egyenlők a vagyon és megbecsülés tekintetében.	0,597
II. faktor Meritokratikus-individualista	Az a jó társadalom, amelyben az emberek érdemeik szerint részesülnek a vagyonban és megbecsülésben.	0,797
	A társadalomban az egyének közötti különbségek jogosak, ezért egyesek jogosultak a vezetésre.	0,707

10. táblázat. A kijelentésekre adott válaszok alapján kialakított faktorok (N=300)¹⁷.

Mindkét faktorstruktúrában, az újonnan kialakult entitások értelmezésére tett kísérletek során megfigyelhető első és legfontosabb jellegzetesség az, hogy bár – úgy tűnik – önmagukban a körvonalazódott faktorok koherensek és „illeszkednek” az elméleti modellek által tételezett ideológiastuktúrákkal, ellentmondások érzékelhetők viszont ezúttal a két modell között. Már első ránézésre is feltűnik az, hogy a társadalom tagjai közötti egyenlőség eltérő interpretációt kap a két változóban, illetve, hogy az autoritér világszemléletet megragadó elemek szintén más és más faktorban jelennek meg.

A faktorok elnevezésében és interpretálásában során elsősorban a Grendstad-Sundback szerzőpáros által használt terminológiát és tipológiát hívtam segítségül. Konceptualizálásuk és operacionalizálásuk során az alábbi fogalmakat (azaz politikai alapelveket) határozták meg: individualista, hierarchikus, egalitarianista és fatalista¹⁸. Tekintettel arra, hogy lényegében ideáltípusokról van szó, adott esetben bizonyos faktorok ezen elemek kombinációit jelentik. A különböző faktorokhoz tartozó faktorszórok populációban való eloszlását a Mellékletben található négy ábra szemlélteti¹⁹. Amint az a hisztogramok alapján is látható, a tusványosi táborlakók világnézetében és értékrendszerében kitüntetett szerep jut az egalitarianista eszméknek, de hasonlóan elsődleges pozícióban láthatjuk az individualista értékeket is.

Tanulmányunk legfőbb célja ezt az ellentmondást megérteni, tulajdonképpen megfejtetni azt, hogy milyen latens jelentéssel bíró struktúra húzódik meg a mentális csoportosítások mögött. Más szóval, mi a tartalma ezeknek a faktoroknak és értékrendeknek.

17. A faktorképzés statisztikai folyamatának és eredményének néhány paramétere: KMO = 0,553; Varimax rotálás. A faktorok az eredeti változó-szett által sűrített információ 46,6%-át magyarázza.

18. Operacionalizálásuk röviden: individualista: egyenlő esélyek, minimális, az egyén életébe be nem avatkozó állam, jogos egyenlőtlenségek és a piac mint az elosztás fő mechanizmusa; hierarchikus: az autoritás, tekintély tisztelete, hagyományok felértékelése, szabályoknak való feltétlen alárendelődés, egyenlőtlenség elfogadása; egalitarianista: gazdasági javak egyenlő elosztása, progresszív adózás támogatása, nemek közötti egyenlőség, nagyobb fokú demokrácia, illetve az erőforrások egyenlő elosztása a különböző országok között; fatalista: a jövő kiszámíthatatlansága, pártokkal, de barátokkal szemben is magas fokú bizalmatlanság, az élet, mint lottójáték (Grendstad, 2003:304).

19. Megjegyzendő, hogy az értékek rangsorolása alapján kialakult faktorok esetében (ld. a Melléklet 1. és 2. számú ábráját) – tekintettel arra, hogy a nagy pontszám tulajdonképpen az adott érték elutasítását jelentette – az alacsony faktorszórok egy válaszadó esetében a faktor által képviselt értékek magas szintű elfogadását jelenti.

Az angol nyelvű szakirodalomban „cultural bias”-ként is emlegetett politikai-gazdasági vélemények és attitűdök „forrását”, meghatározottságát tekintve két domináns paradigma alakult ki. Szerzők egy csoportja szerint a legfontosabb szocio-demográfiai változók²⁰ lényeges, vagy legalábbis nem elhanyagolható befolyást gyakorolnak a nézetek alakulására. E nézetnek képviselői szerint ezek a („háttér-”) változók lényegében egyfajta közvetítő közegként is felfoghatók a társadalomkutatók által megkülönböztetett mikro- és makroszintek között, és valójában az egyén társadalmi struktúráján belül elfoglalt státusát írják le. Az ezzel versengő paradigma alapállása szerint viszont a vélemények és értékrendszerek nem atomizált egyének individuális alkotásai, hanem kialakulásuk folyamata lényegében a társadalom tagjai közötti kapcsolatokban keresendő. Más szóval, a világnézetek, illetve a társadalom természetére vonatkozó elképzelések kollektív, csoportos produktumok, így az egyének partikuláris szocio-demográfiai jellemzői mellékesnek hatnak. Ez utóbbi paradigmát egyébként a témát kutatók az ún. „grid-group”-elméletként ismerik (Grendstad-Sundback, 2003:289–291).

A fentiek tükrében vizsgáljuk meg, van-e valamilyen hatása a fent említett szocio-demográfiai változóknak a fiatalok politikai érték-opcióira és beállítottságára²¹. A *nem* változó a korábbi vizsgálatokban talált összefüggéseket mutatja: a férfiak a nőkhöz viszonyítva határozottabban utasítják el mind a hierarchikus (és a kijelentések szerint autoritér) értékrendet, mind pedig az egalitarianista szemléletet ($p < 0,05$). A Grendstad-Sundback szerzőpáros által felvázolt fontosabb korábbi vizsgálati eredményeknek némileg ellentmond az a tény, hogy a táborklakók körében a magasabb életkor a hierarchikus-tekintélyelvű értékek fokozottabb elutasítását vonja maga után ($p = 0,01$). E kijelentés érvényességét viszont kellő fenntartásokkal kell kezelni, a vizsgált népesség életkori homogenitása miatt: az idézett tanulmányban feltehetően nem a 19 és 21 évesek közötti különbségekre gondoltak a szerzők. Valószínűsíthető továbbá, hogy a jövedelem nem adekvát mérése miatt mutatják eredményeink azt, hogy a megkérdezett rendelkezésére álló átlagos havi erőforrás-volumen nem befolyásolja szignifikánsan nézeteit. Ha a gazdasági tőke egy másik gyakran használt mutatójával dolgozunk, viszont, $p = 0,01$ -es szignifikancia-szinten kijelenthetjük azt, hogy magasabb számú (elsősorban a szülők tulajdonában levő) tartós fogyasztási cikk az egaitarianista-hierarchikus értékrend fokozottabb elutasítását vonja maga után. Csak jelzésszerűen teszünk említést arról, hogy adataink szerint a vallásosság sem határoz meg adott politikai beállítottságot²².

Az elméleti modellekkel összhangban állnak azok az összefüggések, amelyek az egyén politikai beállítottsága és különböző etnikai csoportokhoz való viszonyulása (Bogardus-skála) között ki-

20. Ide konszenzuálisan a leggyakrabban használt négy „identifikációs” változót szokták sorolni: a nemet, az életkort, az egyén iskolai végzettségét és egyéni vagy családi jövedelmét. E két utóbbi egyébként a Verba és munkatársai által megkonstruált úgynevezett SERL (=Socio-Economic Resource Level) alkotóeleme is, mely – tegyük hozzá – gyakran magának a társadalmi osztály-hovatartozásnak a mutatója is szokott lenni (idézi Grendstad-Sundback, 2003:292).

21. Megjegyzendő, hogy az összefüggések érvényességét és értelmét csökkenti az a tény, hogy vélhetőleg mind az életkor, mind pedig az iskolai végzettség tekintetében viszonylag homogén a populációnk. Ezen túlmenően, az iskolai végzettség-változónk egyáltalán nem alkalmas sem korrelációk, sem átlag-összehasonlítási műveletekre, az egyén számára egy hónapban átlagosan rendelkezésre álló pénzösszegek jelentősége pedig szintén csak korlátozottan ellenőrizhető, mert az adatfelvétel során számos információ elveszett az előre meghatározott jövedelmi kategóriák miatt. Ezzel együtt, a nyolc kategóriát ezúttal az elemzés kedvéért ezúttal egy ordinális változó itemjeinek tekintjük.

22. A pontosság kedvéért meg kell említenünk, hogy a vallásosságot ezen a szinten viszonylag redukcionista módon („vallásosnak tartod-e magad” – igen-nem) mértük.

mutathatók: mindkét változó (értékrangsorolás és kijelentések) szerint a hierarchikus, autoritér, illetve az egalitarianista-hierarchikus elveket valló egyének fokozottabb mértékben utasítják el a roma és zsidó közösségek tagjait (0,05, illetve 0,01-es szignifikancia-szinten).

Továbbá, statisztikai értelemben megbízható összefüggés hiányáról kell említést tennünk politikai beállítottság és az egyéni/társadalmi jövőképhez fűződő optimizmus között is. A civil szervezeti tagsággal szintén nem hozható összefüggésbe a megkérdezettek politikai beállítottsága, az azonban úgy tűnik, valamely civil szervezet tevékenységében nagyobb valószínűséggel vesznek részt azok a fiatalok, akik a hierarchikus gondolkodásmódot elutasítják (kivételt képeznek ez alól az erőteljesen tekintélyelvű értékrendszerű egyének, akik nagy valószínűséggel vesznek részt valamely sportklub tevékenységében). Tekintettel arra, hogy a kérdőívben különböző, a nemi egyenlőségre vonatkozó kérdéseket is megfogalmaztunk, ezek politikai beállítottsággal való összefüggéseire is kíváncsiak voltunk. A kérdéseket voltaképpen olyan kijelentéseként illesztettük be a kérdőívbe, amelyekkel kapcsolatban a válaszadóknak egy négyfokú Likert-skála szerint kellett egyetértésüket kifejezniük. Az itemek a férfiak és nők közötti társadalmi és esélyegyenlőséget oly módon tematizálták, ahogyan ezek a kérdések gyakran – így egy korábbi fókuszcsoportos interjúm is – felmerültek. A kérdés során több alkalommal visszatérő elem a nők háztartási munkára, gyermeknevelésre, illetve az ápolással kapcsolatos munkára való „biológiai hajlamuk” firtatása. Az eredmények megegyeznek hipotéziseinkkel: a társadalmat kevésbé hierarchikusan és autoritér módon szemlélő válaszadók voltak azok, akik a nemek közötti egyenlőséggel értettek együtt – különböző dimenziók mentén. Részletesebben, az értékopciók, illetve a politikai beállítottságot mérő faktorok – nemi esélyegyenlőséggel kapcsolatos – faktorialaival való korrelálása alapján, a tekintélyelvű szemléletet elutasító egyének egyben azzal is kevésbé értenek egyet, hogy a nő elsődleges feladata a család gondozása, és hogy az élete során felmerülő döntéseknek a magán vagy közsféra közötti választások terminusában kell megfogalmazódniuk. A politikai kijelentésekre adott válaszokat tömörítő faktorialaival való összefüggés kapcsán elmondható, hogy az egalitarianista-hierarchikus faktor alacsony értékei (vagyis a rend és egyetértés, illetve egyenlőség állam általi kikényszerítésének gondolatát elutasítók) nagyobb valószínűséggel támogatják mind a háztartáson belül, mind pedig a közsférában a nemek közötti azonos esélyeket, függetlenül mindazoktól a nemeknek tulajdonított „biológiai determináltságoktól”, amelyek szerint a nők és férfiak csak adott típusú munkák elvégzésére lennének „hajlamosak” vagy képesek.

Végül a politikai beállítottságokat megragadó kijelentések és különböző értékek összefüggésével kapcsolatban megjegyzendő az, hogy a magas hierarchikus-egalitarianista értékrend a szabadság, gyülekezési szabadság, a többpártrendszer és a konszenzusos konfliktusmegoldás fokozottabb elutasítását vonja maga után (a *szabadság* kivételével mindenik változó esetében az összefüggés $p=0,01$ -es szinten szignifikáns), és fordítva, a hierarchikusnak és tekintélyelvűeknek bizonyuló egyének számára szignifikánsan fontosabbak az egyenlőség, a rend, az erős vezetés és a többnyelvűség.

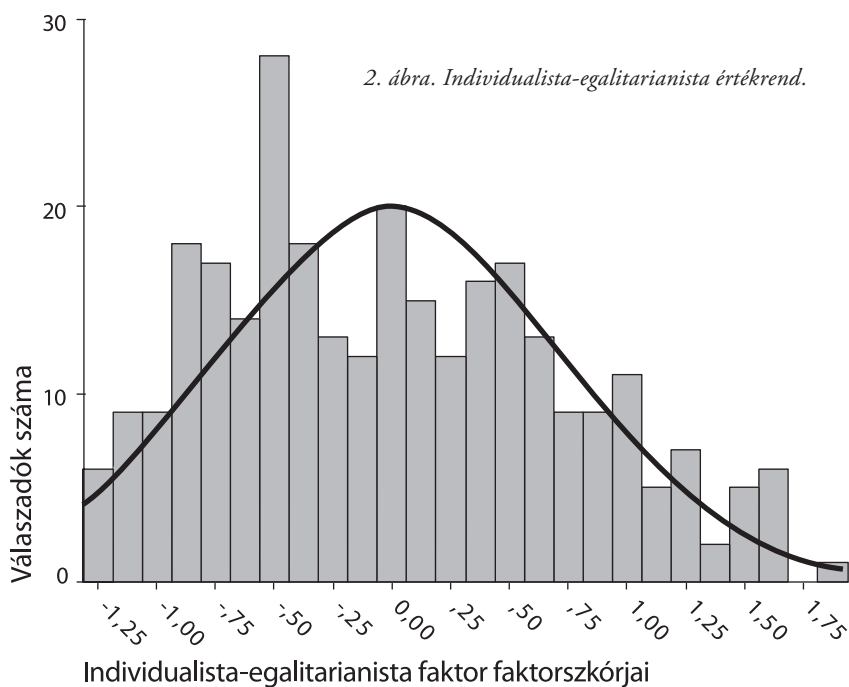
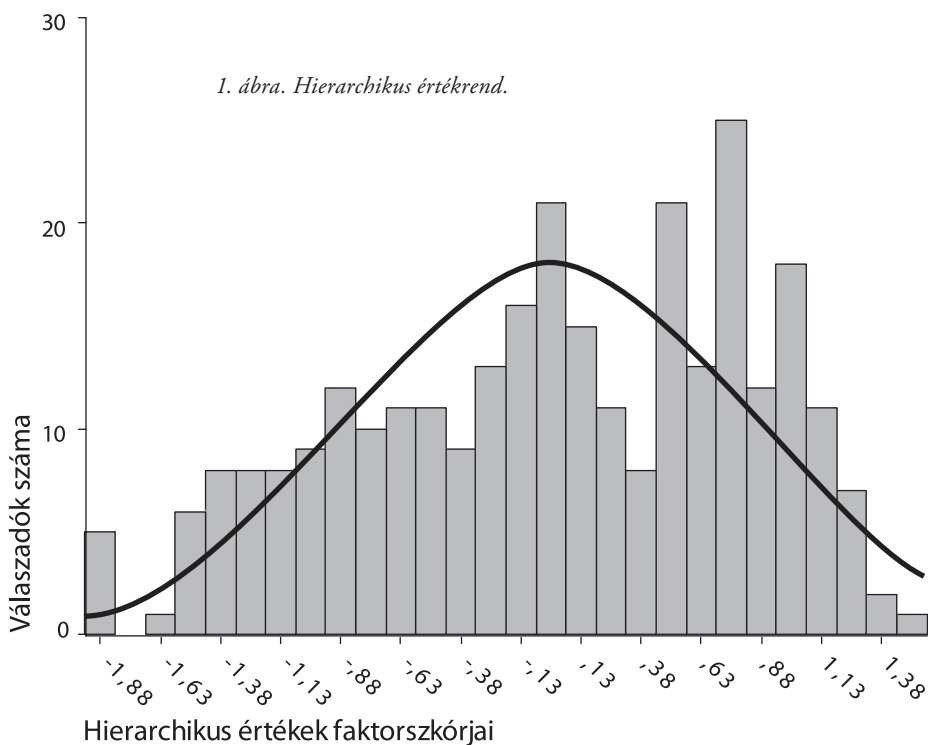
A fentiekben vázolt összefüggések és változó-kapcsolódások szerint tehát a Tusványoson számszerűen kisebbségben levő tekintélyelvű egyének számára (akik, a már említett írások tanúsága szerint, egyébként is alulreprezentáltak a fiatal generáció körében) ezek az értékek elsősorban a másság elutasítását, illetve a nemek közötti szerepbeli különbségeket hangsúlyozták. Ennek ellenére, úgy tűnik, a válaszadók magas aránya definiálható olyan hierarchikus beállítottság terminusaiban, amely azonban az államnak, az általa képviselt igazságosság-eszménynek is jelentős szerepet tulajdonít. A meritokratikus-individualista faktor mintán belüli eloszlása alapján ítélve

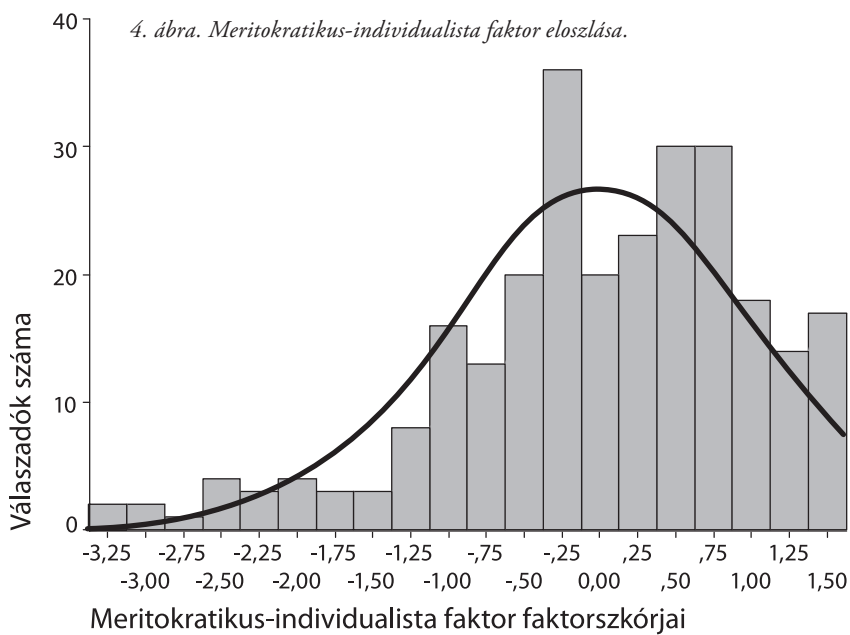
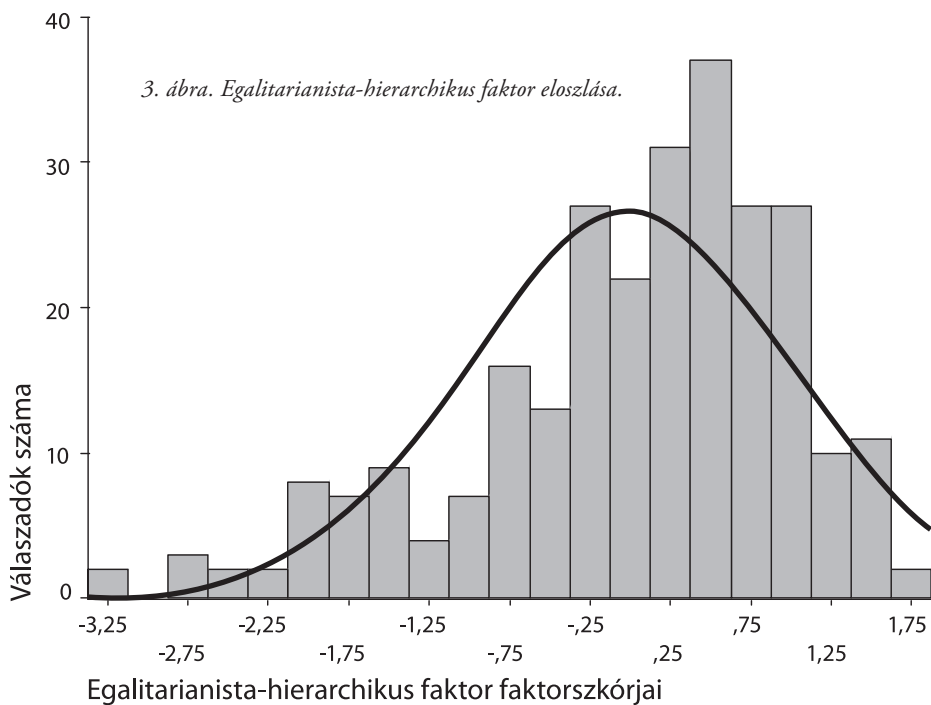
elmondható, hogy a tusnádi tábor résztvevőinek többsége²³ az egyéni cselekvés szabadságát állítja értékei középpontjába, jogosnak és elfogadhatónak ítélve meg az esélyegyenlőség ellenére is a társadalmi rétegződéssel járó tőkevolumenbeli különbségeket. Fontos eleme ennek a dominánsnak (de mégsem elsöprő többségűnek) mondható beállítottságban az állam minimális gazdasági szerepvállalásának támogatása és a meritokratikus érték-opciók. A megkérdezettek azon szegmense, amely egalitaristább elveket vall, az állam beavatkozását elsősorban gazdasági (azaz szociálpolitikai) terminusokban tartja elfogadhatónak. Kiemelendő ugyanakkor az is, hogy az egyenlőséget fontosnak tartó egyének – statisztikai értelemben – jó eséllyel nevezhetők tekintélyelvűeknek is, hiszen – amint ez a kérdőívben használt kijelentések alapján megállapítható – a társadalom tagjai számára biztosítandó egyenlőségnek az állam irányából kell érkeznie. Ez az állam viszont – ezek szerint – nem egy elvont, megfoghatatlan entitás, hanem hatalommal rendelkező individuumok „jogos uralma”.

Következtetésekképpen, az adatok alapján ismételten egy olyan „ambivalens” kép körvonalazódik, amelyet egyetemi hallgatók korábbi vizsgálata során is megismerhettünk: esetenként elmentmondásos politikai kijelentéseket értelmeznek egymással szoros közelségben a válaszadók, olyan saját társadalmi pozíciójuk szempontjából releváns érték- és beállítottság-kombinációkat építve fel, amelyek egyetlen domináns ideológiai kategóriába sem sorolhatók. Viszonylag dominánsnak mondható a fiatalok körében a *liberális érték-elkötelezettség*, elsősorban politikai értelemben, hiszen a legszélesebb körben támogatott kijelentések individuális szabadság-központúak és meritokratikusak. Ezek mellett körvonalazódik egy olyan szegmens, amely számára szükségesnek mutatkozik az állam gazdasági beavatkozása a piac által kialakított egyenlőtlenségek korrigálása végett. Tekintettel arra, viszont, hogy a megkérdezettek véleménye szerint a gazdasági erőforrásokhoz való hozzáférés állami biztosítása a hierarchia és tekintély tiszteletével kapcsolódik össze (ld. egalitarianista-hierarchikus klaszter), másrészt pedig az individualista faktorban szintén megjelenik a hatalom egyenlőtlen (de szükségszerű) megoszlásának jogossága, a hagyományosan konzervatívnak nevezett értékrendszer sajátos konfigurációt mutat.

23. Egy klaszter-elemzés eredményei szerint 151 (a fennmaradt, és a hiányzó adatok miatt ki nem zárt 116-tal szemben) azoknak a száma, akik az ún. „individualista-meritokratikus” klaszterbe kerültek. E klasztert egyébként olyan kijelentésekkel való határozottabb egyetértés dominálja, mint: az egyének közötti jogos különbségek, illetve az egyenlőség elutasítása, valamint a minimális állam eszméjének támogatása.

MELLÉKLETEK

FORRÁSJEGYZÉK

- Almond, G.–Powell, B.: *Összehasonlító politológia*. Budapest, 1999, Osiris.
- Ball, T.–Dagger, R.: *Ideologii politice și idealul democratic*. Iași, 2000, Polirom.
- Ercsei Kálmán–Krizsa Borbála–Papp Z. Attila: Számokba fojtva: „Tusványos”. In *Bodó Barna (szerk.): Erdélyi Magyar Évkönyv 2002*. 88–96 o., Temesvár-Kolozsvár, 2002, Szórvány Alapítvány / Polis Könyvkiadó.
- Ercsei Kálmán: Társadalmi tökeeloszlás és továbbtanulási stratégiák az erdélyi magyar tanuló tizenévesek körében. In *Sorbán Angela (szerk.): Szociológia tanulmányok erdélyi fiatalokról*. 33–48 o., Budapest / Kolozsvár, 2002, Akadémiai Kiadó / Scientia.
- Fox, Jon E.: Missing the Mark: Nationalist Politics and Student Apathy. In *East-European Politics and Societies Vol. 18, No. 3*. 363–393 o., 2004.
- Gábor Kálmán: Ifjúságkutatási tézisek. In *Educatio Füzetek 2*. 5–11. 1996a.
- Gábor Kálmán: Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. In *Educatio Füzetek 2*. 13–34. 1996b.
- Gábor Kálmán: *A középosztály szigete*. Szeged, 2000, Belvedere Kiadó.
- Gábor Kálmán: A magyar fiatalok és az iskolai ifjúsági korszak. In *Szabó Andrea–Bauer Béla–Laki László (szerk.): Ifjúság 2000. Tanulmányok I.*, Budapest, 2002, Nemzeti Ifjúságkutatató Intézet.
- Geambaşu Réka–Pásztor Gyöngyi: Egyetemisták és politikai értékek. In *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában*. Budapest, 2002, Teleki László Alapítvány.
- Grendstad, Gunnar–Sundback, Susan: Socio-Demographic Effects on Cultural Biases. In *Acta Sociologica 2003. december*. 289–306 o., 2003.
- Kiss Tamás: Ifjúsági életszakasz és jövőstratégiák. In *Veres Valér (szerk.): Nemzeti vagy nemzetközi integráció? Erdélyi középiskolások átalakulásban*. 109–141 o., Budapest / Kolozsvár, 2000, Új Mandátum / Limes.
- Péter László: Az aranykorszak örökösei. A politikai szellem fenomenológiája. In *WEB 10.*, 2002.
- Sabbagh, Clara–Cohen, Erik H.–Levy, Shlomit: Styles of Social Justice Judgements as Portrayed by Partial-Order Scalogram Analysis. A Cross-Cultural Example. In *Acta Sociologica 2003. december*, 2003.
- Veres Valér: Bevezető. In *Veres Valér (szerk.): Nemzeti vagy nemzetközi integráció? Erdélyi középiskolások átalakulásban*. 7–12 o., Budapest / Kolozsvár, 2000, Új mandátum / Limes.
- Zinnecker, Jürgen: A fiatalok a társadalmi osztályok terében. (Új gondolatok egy régi témához). In *Gábor Kálmán (szerk.): Civilizációs korszakváltás és ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái*. 5–29 o., Szeged, 1993, Miniszterelnöki Hivatal, Ifjúsági Koordinációs Titkárság.